

Parasha Toldot

Een gezinsdrama

met een spirituele strekking

Bereshiet/Genesis 25:19-28:9

door Rob Cassuto

De parasha

In de parasha Toldot ('generaties') wordt de familiegeschiedenis van Avraham en de uit hem gesproten nakomelingen voortgezet. We zien een levendige en van drama doorspekte kroniek zich voor ons ontrollen met markante karakters en boeiende verwickelingen van alle tijden. De hoofdpersonen in dit bijbelstuk zijn Jitschak, zijn gemalin Rivka,

een mooie vrouw en een sterke persoonlijkheid, en hun pas na twintig jaar huwelijk geschonken zonen Ja'akov en Esav (ook wel Edom genoemd). Esav – 'de harige' – is een kundig jager en een man van het veld. Hij was de lieveling van zijn vader Jitschak, die graag de producten van zijn jagende zoon at.

Ja'akov - 'die op de hielen zit' - was in alles zijn tegenhanger, een gladde tengere jongen, die het liefst bij de tenten bleef en bij zijn moeder (de oude vrome rabbijnen wisten het al zeker, dat hij daar al Tora studeerde). Hij was de oogappel van zijn moeder Rivka. Al in de baarmoeder is de strijd begonnen met zijn tweelingbroer, die als eerste ter wereld kwam en die hij bij de hiel vasthad in een poging hem in het geboortekanaal al voorbij te streven.

Jitschak, tweede aartsvader, is een niet al te opvallende man geweest. Voor een deel heeft hij de belevenissen van zijn vader in licht gevarieerde wijze nog eens dunnetjes overgedaan. Ook hij heeft hongersnood gekend en was op weg naar Egypte, maar strandde in het gebied van Avimelech. Ook hij heeft zijn vrouw Rivka aan een machtige heerser, Avimelech, voorgesteld als zijn zuster, maar voor het tot de zonde kwam ontdekte Avimelech de waarheid. Ook Jitschak had ruzie over de bronnen voor het vee, maar hij wist grote conflicten uit de weg te gaan en werd een welvarend en rijk man met veel vee en veel knechten.

Esav was een impulsieve, hartstochtelijke man, zoals blijkt uit de onstuimigheid waarmee hij vermoeid na de jacht de rode linzensoep van zijn broer opeist. De ambitieuze en slimme Ja'akov maakt hem in ruil voor de soep het eerstgeboorterecht – zeer belangrijk in het toenmalig Midden-Oosten – afhandig. Esav komt ons later weer tegemoet als hij veertig is en twee Hittitische vrouwen huwt tot verdriet van zijn ouders. Dan volgt het beroemde verhaal over hoe Ja'akov op instigatie van zijn moeder zijn blinde vader op zijn sterfbed misleidde door zich voor te doen als Esav en zo de vaderzegen binnen te halen, die de oude Jitschak voor zijn favoriete zoon had gereserveerd. Jitschak moest trillend van boosheid of angst voor zijn zoon Esav de misleiding opbiechten en Esav brulde van woede en zwoer zijn broer te zullen laten boeten. Om de woede van zijn

broer te ontlopen (en ook om naar de wens van zijn moeder een vrouw uit de stam te zoeken) vlucht Ja'akov naar zijn oom Lawan. Esav trouwt alsnog een vrouw in de familie, een dochter van Jishma'el, om de liefde van zijn ouders te winnen.

Een psychologische diagnose van de familie

Er is duidelijk sprake van een familie met flink wat disharmonie. De vader heeft zijn favoriete zoon en de moeder heeft háár favoriet. De twee zonen zelf zijn totaal verschillend geaard. De jongste van de tweeling lijkt een huismus, maar blijkt behept met grote ambities en niet terug te schrikken voor list en bedrog ten aanzien van zijn broer en zijn vader. Daarbij komt het verraad van Rivka aan haar echtgenoot Jitschak. Rivka is – mede door een droom tijdens haar zwangerschap van de tweeling – vast besloten om – tegen de traditie en tegen de wil van Jitschak – haar oogappel Ja'akov in het zadel te hijsen van stamhoofd; zij is het die Ja'akov instrueert zich aan diens blinde en doodzieke vader voor te doen als vaders favoriet Esav. Het gezin is verscheurd, maar moeders plannen zijn gelukt en Avrahams erfenis rust voortaan op de schouders van Ja'akov. Het is gebeurd met list en lagen van de kant van Rivka en Ja'akov.

Hebben we dat niet vaker gezien in legenden, drama en literatuur, de moeder die haar favoriete zoon op de troon wil en daar alles voor doet? Was het de hogere bedoeling, dat het zo zou gaan? De schoonheidsprijs verdient het niet. Bepaald geen voorbeeld voor het handboek 'goede gezinsverhoudingen'. De TV-maker zou spreken van een adembenemend gezinsdrama, de psycholoog van een broken home. Maar het is vaak wel de werkelijkheid, die zo zich afspeelt, vroeger en nu. Er staan veel meer laakbaarheden in de Tora. Het absurde is dat die niettemin het grote verhaal van Israël vaak juist verder brengen. (huiswerk: noem er een paar...)

Een spirituele visie

Maar we kunnen het verhaal ook proberen te hervertellen vanuit een meer spirituele optiek. Misschien licht dan een andere laag op. Is Rivka in de gezinspsychologie de slechte

moeder met het eenzijdig voortrekken van haar oogappel, in de spirituele geschiedenis is zij degene, die de dramatische constellatie voorvoelt als zij zwanger is en (25:23) de stem hoort die voorzegt dat er twee naties in haar schoot zijn en dat de oudste de jongste zal dienen (1). Ze moet bij het opgroeien van de kinderen haar voorgevoel bevestigd hebben gezien en in de jonge Ja'akov de kwaliteiten hebben opgemerkt die hem waardig maakten om de erfenis van Awraham op zich te nemen.

In de woestheid, de impulsiviteit, het gebrek aan overleg van Esav lag tegelijk een onvermogen om boven de passie of de begeerte van het moment uit te kijken, om te luisteren naar diepere of hogere boodschappen, om de essentie van dingen en mensen te peilen, kortom om contact te voelen met de Eeuwige. Daarmee is Esav geen kwaadwillige, geen slechterik, geen crimineel, hij is eenvoudig alleen maar ongeschikt. Hij is zoals u of ik, als we niet boven onze emotionele impulsen uit kunnen stijgen en niet verder kunnen kijken dan de aandriften van het moment, en meestal doen we dat niet. (2)

Rivka voelde zich instrument om de herschikking van de opvolging van Awraham te helpen realiseren. Het lijkt wel of zij de drager van inzicht was, terwijl Jitschak geen gevoel had voor de meer spirituele laag van werkzaamheid in zijn familie. Hij was blind voor de meer subtiele kwaliteiten van Ja'akov en genoot van de wilde kracht van Esav en zijn gebraden wild, Esav in wie hij waarschijnlijk meer zichzelf herkende (3)

noten

(1) Bereshiet/Genesis. 25:23: *De Eeuwige zei tegen haar: 'Twee volken zijn er in je schoot, volken die uiteengaan nog voor je hebt gebaard.*

Het ene zal machtiger zijn dan het andere, de oudste zal de jongste dienen.'

Ik vat deze uitspraak op als een – zo je wil transcendent – voorgevoel van Rivka. Vat je deze regels op als een absolute godspraak, dan heeft dat veel theologische en filosofische implicaties. Zo hebben deze regels veel theologische discussies – met name in het Christendom, bv. Augustinus – veroorzaakt over predestinatie, uitverkiezing, verlossing en genade; als God

al weet wat er gaat gebeuren, wat betekent dat dan voor de vrije wil en de toerekenbaarheid van daden, goede en slechte? (2) In midrash en legende heeft Esav of Edom een wel heel slechte naam gekregen. Hij is het toonbeeld van de bedrijver van het kwaad geworden en men meende Edom te herkennen in de Romeinen, in vele andere groepen tot en met de Nazi's . Maar niets in de Tora duidt daarop of geeft aanleiding tot een dergelijke demonisering. In de parasha Dewariem lezen we hoe Moshé gebiedt, dat de binnentrekkende Israëlieten het land van Esavs nakomelingen, het gebied van Edom, niet mochten binnenvallen.

(3) Gunther Plaut (The Torah, a modern commentary) die ik voor deze parasha heb geraadpleegd, werpt de interessante vraag op of Jitschak toch niet ergens halfbewust heeft geweten, dat Ja'akov de meer geschikte was. Alles in de pesoekim (verzen) 27: 18-27 – lees het nog eens na – wijst op de twijfel die de bijna blinde vader al vanaf de binnenkomst ervoer van de als Esav zich voordoeende en geklede Ja'akov. De vraag rijst: wilde Jitschak misschien misleid worden, omdat hij zelf niet de moed had om de beslissing te nemen, die Rivka wel had genomen. Speelde Jitschak misschien het spelletje mee om te laten gebeuren wat ook hij diep in zijn hart wist, dat zou moeten gebeuren?
